

Note

Filologie

Romînu-i născut poet.

Nu numai poet, ci și bărbat politic.

Nu numai atît. Romînul e născut filolog.

După războiu, aud pretutindeni : Dă-mi un pahar *cu* apă.

Ați observat și dumneavoastră, în sumarul gazetelor, afișat pe ziduri : Furtuna de *azi-dimineață* ; crima de *azi-noapte*. Totuși toată lumea zice : „astăzi” și „astă-noapte”. Deci din *astă-dimineață*, poate ieși cel mult „as'-dimineață”.

Era odată, aici la noi, în Iași, un profesor de chimie respectabil, d. Cocuz. Acuma-i undeva, pe la Turnu-Măgurele. Ii trimit salutări cordiale. Acest domn profesor de chimie, cu numele Cocuz, și-a descoperit, ca orice bun romîn, talentul de filolog și a imaginat să stabilească origina numelui propriu Iași. A mers după aceia mai departe, stabilind origina multor nume proprii.

„Iași”, zicea d-sa într'o broșură, vine dela „iaz”. A fost aici, în valea Bahluiului, un iaz. Lingă iaz, o cetate. Deci localitatea s'a numit Cetatea-de-Iaz. Dela Cetatea-de-Iaz, pînă la Iași, cu puțină bunăvoință, nu-i decît un pas.

Mergem mai departe. În zarea Iașilor se găsește o localitate care se chiamă „Birnova”. Prișind cu luare-aminte această localitate, observăm că ea e o înălțime în formă de ou. Observînd atent vocabulul, descoperim în compoziția lui pe „ova”, ceiace ar fi „ou” — iarăși cu oarecare bunăvoință. Ce fel de ou ? Pe lingă „ova”, avem pe „Barn”. — Ce-i aceia „Barn” ? Barn este intrucitva „Barnum” — adică numele unui vestit proprietar de menajerie. Care-i cel mai important animal ce se poate vedea într'o menajerie ? Ușor de răspuns : Cel mai important animal ce se poate vedea într'o menajerie — la un Barnum — este elefantul. Deci substituind totul pentru parte, aflăm că „Birnova” înseamnă ou... de elefant. Un ou uriaș adică. Un adevărat ou de Barnum.

— Inșă Barnum, obiectez eu d-lui profesor, e un American din vremurile nouă. Iar Birnova e ceva mai veche decît descoperirea Americii. Ținînd samă de „ova” și de nație, chestia trebuie cufundată în trecut pînă pe vremea strămoșilor noștri Romani. De unde scoți domnia-ta pe Barnum — recte elefant — în preistoria noastră ? Las la o parte cealaltă chestie că un „ou de elefant” e un fel de scripcă cu iepure.

— Ce are aface asta ? răspunde serios d. Cocuz. Dovada e făcută ; asta mi-e de ajuns. Posteritatea îmi va fi recunoscătoare.

Acum patru ori cinci ani, am avut plăcerea să cunosc la Turnu-Severin pe un simpatic profesor de desemn și caligrafie, moldovean de baștină, cu numele Răzmirișă. D-l Răzmirișă publicase o lucrare interesantă de filologie, un dicționar, în care dovedea că *toate* cuvintele din limba romînă sînt de origină latină. Absolut toate ! — Slatina, vine dela Stella-latina ; Medhedinți dela Medium-dentem.

Am vrut să fiu malițios, punîndu-i o întrebare vicleană :

— Mă rog, dar cuvîntul Răzmiriță, domnule profesor?
 (După dicționarele obișnuite, *răzmiriță*, vechiu slavon, înseamnă *răscoală*).

— Cuvîntul Răzmiriță? zîmbește filologul. Știu eu ce vrei să spui dumneata... Cuvîntul Răzmiriță vine dela latinescul „Res-militiae“.

În aceeași epocă, un frate ardelean, emul al dicționarului Laurian & Massim, continuînd lupta pentru latinătate totală, dovedea, într'o publicație, că cel ce îngrijește de animalul numit „cal“, adică grăjdarul sau vizitiul, nu se poate numi altfel decît „calău“. Ms.

1884 — 1936

Sintem o țară cu evoluție regresivă. Nu-i greu să constatăm faptul în toată activitatea noastră socială, economică, morală. Iar școala, care oglindește starea de cultură și mai ales unghiul sub care se privește această cultură, ilustrează afirmația noastră strălucit.

Răsfoind „raportul general anual asupra învățămîntului“, întocmit de inspectorul general Spiru Haret la 1884, găsim la pagina 122 propunerea pe care o făcea Ministrului să creeze unul sau două *licee model*.

Iată cum judeca Haret: „s'ar putea crea unul sau chiar două licee model, în accepțiunea cea mai largă a cuvîntului: avînd personalul didactic cel mai ales, o administrație perfectă, instalațiuni și material nu numai suficiente, dar chiar luxoase“. Iar pentru a convinge pe Ministru că și bugetul statului ar fi ușurat cu cîteva zeci de mii lei (aur) prin un liceu model, *numai cu interni*, în locul liceelor depe atunci cu internate (Craiova, Sf. Sava, Matei Basarab și Naționalul din Iași), Haret examinează comparativ bugetele acestor internate cu al liceului model și arată că, deși personalul didactic și administrativ va avea salarii mult mai ridicate, cifra întreținerii unei asemenea școli ar fi mai mică cu 45.807 lei (aur).

Iar la pag. 129 a raportului expune cit de mari avantaje pentru țară ar da un asemenea liceu model. „Prin el s'ar înmulți mijloacele de cultură ale țării; instrucțiunea și educațiunea ce s'ar da într'un asemenea liceu ar fi necomparabil superioară celei ce se dă astăzi, nu numai în internatele liceelor, dar în toate școlile statului“.

Iar mai departe: „dar bunele efecte ale acestui liceu nu vor fi numai pentru școlarii ce vor urma într'însul; cu timpul întregul învățămînt va simți influența binefăcătoare a unui centru de cultură de asemenea importantă. În adevăr, mijloacele ne lipsesc acum și în bani și mai ales în personal, pentru a îmbunătăți cursul secundar. Însă liceul cel nou va da pe fiecare an facultăților un contingent de școlari bine preparați, și *acesta este adevărul și singurul mijloc de a le regenera*“.

Haret înțelega să aleagă și profesorii și elevii. Pentru cei dintâi prevedea salarii neobișnuite pe acele vremuri. Un profesor 600 lei în loc de 360; directorul 800 lei, ca un profesor Universitar cu gradații. Iar pentru elevi, obligă profesorii la o muncă mai intensă, la îndrumarea lecturilor, la executarea demonstrațiilor la cursuri. Pe lingă ei un grup de preparatori pentru lecții, pentru conversații în limbi străine și chiar pentru educație fizică.

Concepția lui Haret a fost realizată la 1895 de Take Ionescu, iar Liceul-Model, actualul liceu internat, a dat rezultatele pe care le-a constatat vreme de 20 ani toată țara și pe care le prevăzuse Haret.